

PALAČA UŽIŽIĆ I CRKVA SV. KUZME I DAMJANA

Autor u radu analizira proporcije palače Užižić, kuće unutar iste palače te obližnje crkve sv. Kuzme i Damjana, povodom rekonstrukcije ovih građevina.

Ključne riječi: Hvar; palača Užižić; crkva sv. Kuzme i Damjana
- Hvar; arhitektura; rekonstrukcija

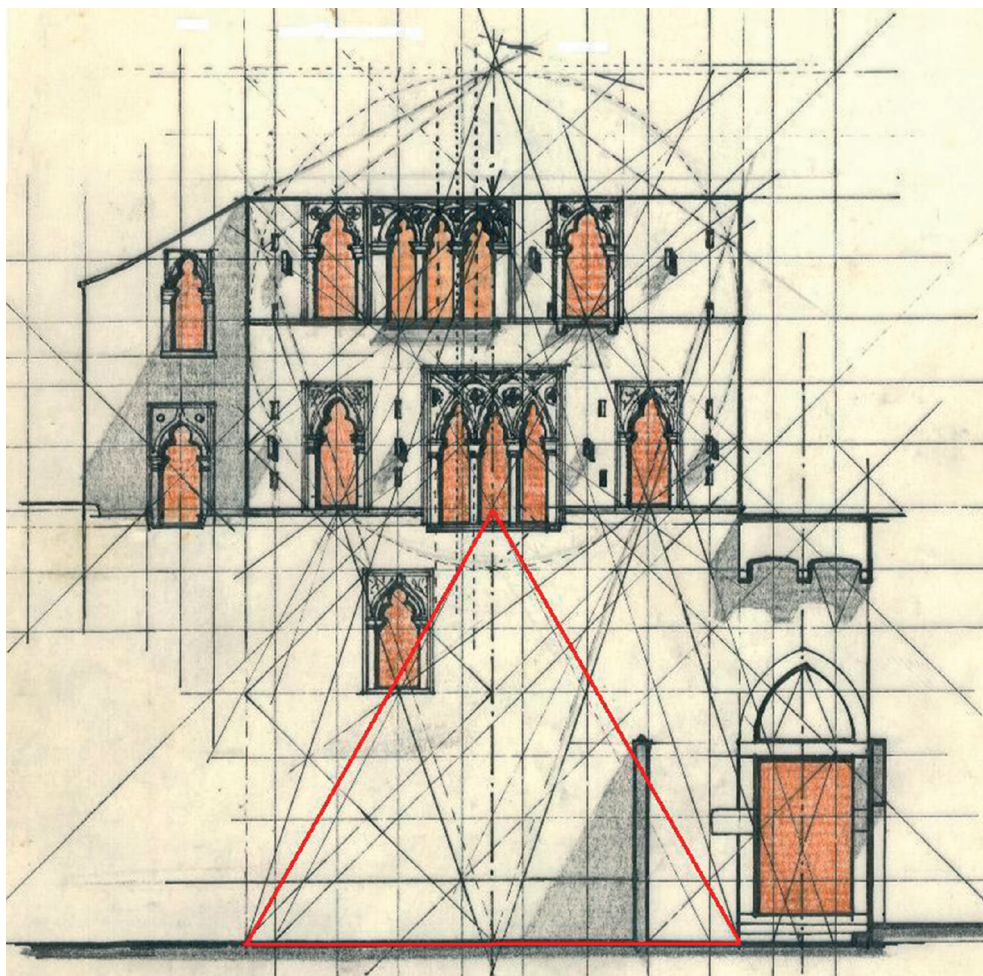
Palača Užižić

(čestica zgrade broj 74/1 k. o. Hvar u predjelu Groda u Hvaru)

Kako danas izgleda pročelje palače Užižić na gradskom zidu iznad glavnih gradskih ulaznih vrata Porta Maestra? Konstrukcija proporcije pročelja palače rađena je prema konstrukciji proporcije glavnih gradskih vrata u omjeru 2:3. U rasteru je kvadrata (8:12).

Visina gradskog zida do prsobrana, odnosno do vijenca drugog kata iznosi 7 jedinica modula. Od vijenca drugog kata do vijenca trećeg kata tri su jedinice modula, a do vijenca trećeg kata do vijenca krova, koji nije izveden, dvije su jedinice modula. Širina pročelja zajedno s debljinom zidova iznosi 8 jedinica modula. U donjem dijelu je omjer 8:7, i u taj dio se upisuje istostraničan trokut. Proizlazi da je visina gradskog zida projektirana u visini istostraničnog trokuta. Omjer gornjeg dijela pročelja, II. i III. kata zajedno, iznad gradskog zida, je 8:5 (mala sekunda), što je omjer zlatnog reza. Idealna je harmonija pročelja, što se uzdiže iznad gradskog zida s dominantnim pogledom na gradski trg. U gornjem dijelu pročelja palače upisuje se i peterokut. Hvarsku uspavanu ljepoticu mogli bismo nazvati zlatnom palačom.

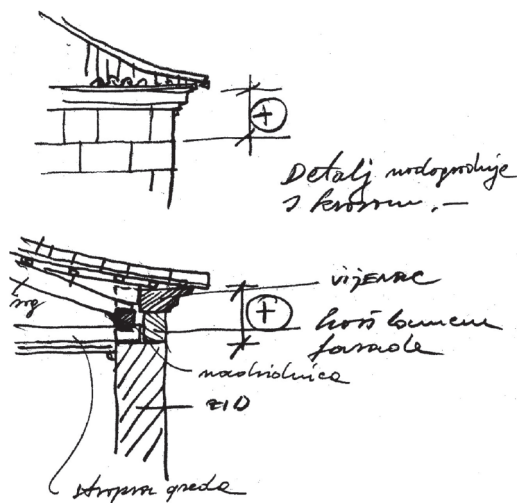
U drugom katu su prozori postavljeni simetrično, glavna trifora je u osovini pročelja, a po jedna monofora s njezine obje strane točno u modularnoj osi rastera. Budući je širina pročelja 8 jedinica modula, a visina ove etaže od vijenca do vijenca tri jedinice modula, tada je od sredine do kraja pročelja s obje strane ostalo po četiri jedinice modula, što znači da se u obje polovice ove etaže upisuje egipatski trokut, sa stranicama 3, 4 i 5. Tako se naglasio ovaj kat, u kojemu je glavni ulazni prostor, iz kojeg se pristupa ostalim prostorijama u kući. Prozor u prvom katu, probijen u gradskom zidu, točno je u osi rastera modula. Prozori u trećem katu također su u osi rastera modula i postavljeni su asimetrično. Monofore su u visini dvije jedinice modula, i u omjeru 1:2.

Proporcije južnog pročelja palače Užižić

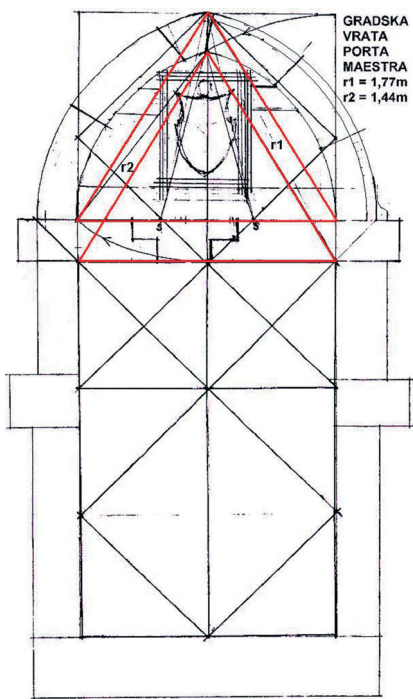
U pročelje se upisuje peterokut, kojemu je vrh mogao biti vrh - sljeme krova. Osnovica peterokuta je na vijencu drugog kata, odnosno u vrhu gradskog zida, a bočne stranice paralelne su s dijagonalom rastera modula, odnosno pravokutnika omjera 1:3. U toj kosini su pomaci otvora, počevši od glavnih gradskih vrata preko prozora u II. i III. katu, desno od trifore. Tako su u pomaku prozor u gradskom zidu u I. katu, u odnosu na prozor u II. katu lijevo od trifore. Tako su i trifore pomaknute. Širina pročelja je veličina baze trokuta kojemu je vrh u vijencu krova, baza u temeljima, a pobočke su upravo paralelne s dijagonalama rastera modula.

Svijetli otvor portala u omjeru je 2:3, što znači da se u njega upisuju četiri pravokutna trokuta sa stranicama veličine 3, 4 i 5. U luk iznad nadvratnika upisuje se istostraničan trokut, kojemu je stranica veličine svijetle širine portala. Ukupna visina portala iznosi 2,5 njegove širine. Debljine okvira konstruirane su od modularne

11.4.77. Štambuk Ivo

Crtež rekonstrukcije vijenca krova

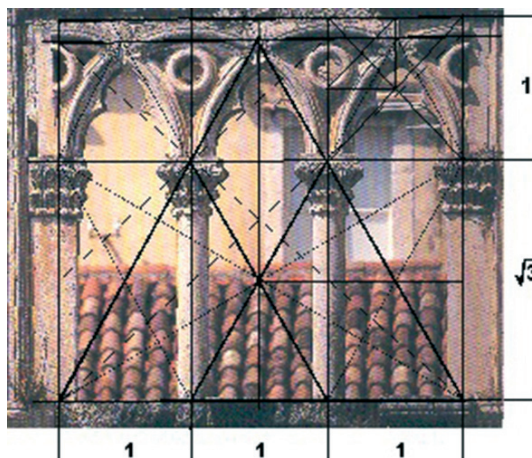

Proporcije glavnih gradskih vrata Porta Maestra (Glavna vrata) ili Porta del datolo (Vrata od palme, koja su se zvala i tako jer je blizu njih rasla velika palma, a koja je ucrtana na najstarijoj veduti grada Hvara iz god. 1486.). Mjerio i crtao Ivo Štambuk, dipl. ing. arh. 1988. god.

Južno pročelje zgrada građenih na gradskom zidu, počevši od kneževe palače s lođom i sat kulom na zapadu pa do krajnje istočne kuće-kule obitelji Papafava

veliĉine. Vrata moraju biti ĉvrsto sazdana, od elemenata kojih nitko, „niti sam Bog razvaliti ne moţe“. Ono što je On stvorio nitko ne moţe promijeniti. Istostraniĉan sveti trokut upisan je u luku iznad vrata, gdje se nalazi grb grada. Grb je svetinja grada i on mora biti smješten u prostoru koji je izgrađen na temelju svetih mjera, po mogućnosti tako kombiniranih mjera koje, i da želimo, ne moţemo promijeniti. Istostraniĉan trokut je kombinacija mjera koje ga ĉine statički jakim, i da želimo,

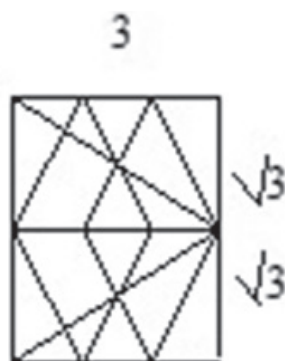
Trifora u III. katu palaĉe Uţiĉić

ne moţemo ga promijeniti. Ostat će u svom prvobitnom obliku. Njegovo teţište je centar kruţnice u koju se on upisuje. U toj toĉci sijeku se simetrale njegovih stranica i kutova. Polumjer opisane kruţnice veliĉine je $\frac{2}{3}$ njegove visine, koja iznosi $\sqrt{3}$, ako je veliĉina stranica tog trokuta jednako 2, a toliko je širok portal.

Palaĉa nikada nije bila dovršena. Na njoj nije bio postavljen krov. Stropne, ujedno i zatezne grede krova moraju biti poloţene na vanjski zid objekta, i na njih poloţena podroţnica na koju se naslanjaju rogovi i grebenice ĉetverovodnog krova. S unutrašnje strane zida nema rupa u kojima su eventualno trebale biti stropne grede, što znaĉi da su te grede trebale leţati na ovom zidu koji je izgrađen, a to znaĉi da se u konaĉnici trebao još nadograditi jednim koršom i profiliranim vijencem, što bi iznosilo $\frac{1}{2}$ rastera. Tada bi proporcija II. etaţe bila 16:5, odnosno $2\varnothing : 1$.

Dogradnja sa zapadne strane je u graĉevinskom pravcu ulice i njena kosina zabata krova pokazuje smjer i pad krova palaĉe, ali je njezin krov u konaĉnici bio niţi, ispod vijenca krova glavnog objekta. Crteţ prikazuje za koliko je zid palaĉe trebao u konaĉnici biti viši. Da li je vrh peterokuta konstruiranog u pročelje i vrh krova? Krov je trebao biti na ĉetiri vode. Konstrukcija tog krova nije jednostavna.

Nad glavnim gradskim vratima Porta Maestra (zapadno) je palaĉa Uţiĉić, i to ova ispred unutrašnje starije kuće. U unutrašnjoj kući se stanovalo sve do 1950.

Proporcije glavne trifore

Palača na katastarskoj karti

godine. Dogradnja na gradski zid nije nikada bila dovršena, osim onog dijela koji se izveo u prijašnjem dvorištu s gustirnom, sa zapadne strane. Gustirna se koristila i poslije nego se kuća napustila. Danas nije u upotrebi, jer su je nasuli.

Monumentalna trifora u II. katu nije me zainteresirala, jer ona svojom logičnom prisutnošću ne navodi na posebnu obradu. No ipak ću je posebno obraditi. Sve monofore već znamo u omjeru su 1:2, ali trifora u III. katu, ugrurana uz lijevu monoforu, ima nešto posebno, rekao sam. Da, zaista, imao sam pravo, nešto jest posebna, kada su je ugurali, da zapinje za oko. Gotika ne odustaje od istostraničnog trokuta, svetog trokuta, trijangulacije, ali neobične, u kombinaciji s kružnicom, kao što je kod trifora na palači Paladinić na Pjaci. Dakle, lukovi iznad otvora polumjera jednakog modularnoj jedinici za izradu trifore, toliko su snažni, da ovaj otvor možemo svrstati u već pristiglu renesansu. Ne varajmo se, nema tu ništa od renesanse, to je čista gotika. Renesansa nasljeđuje sve vrijednosti gotike, to je očito i iz ovog primjera. Okvir iznad otvora je veličine $1 - (\sqrt{3})/2 = 0,15$, a što je upravo dio između vrha istostraničnog trokuta i tjemena luka iznad otvora. Okvir sa strane je dvostruko širi i iznosi 0,30. Pola otvora iznosi $1 + 1/2 + 2x(1 - (\sqrt{3})/2)$, a visina otvora iznosi $1 + \sqrt{3}$. To bi značilo da se jedna polovina trifore odnosi spram visini trifore kao 2:3, isto kao širina naprama visini pročelja palače. Cijela trifora je u proporcijama 4:3, što znači da se u nju upisuju dva egipatska trokuta, kojima su hipotenuze veličine 5 dijagonale same trifore.

Trifora u II. katu rađena je u sistemu trijangulature istostraničnog trokuta. Širina trifore iznosi 3 jedinice, a visina $2\sqrt{3}$. To bi značilo da se u triforu upisuje istostraničan trokut, kojemu je osnovica visina trifore, a visina istostraničnog trokuta njena širina. Trifora je podijeljena na dva dijela: donji sa stupovima i gornji s lukovima. Donji dio jednak je gornjemu i u omjeru je približno 1:0.

Prije su ovu zgradu zvali „LEPORINI“. To je pobio i objasnio dr. Niko Duboković Nadalini i dao kući naziv „PALAČA HEKTOROVIĆ“ po grbovima koji se nalaze uklesani na njenim prozorima.

Je li to kuća pjesnika Petra Hektorovića?

O tome piše Mirjana Kolumbić Šćepanović u članku pod naslovom „Hektorovićeve prebivališta“.¹

Zašto Petar Hektorović ne spominje ostale dvije kuće u Hvaru, već samo kuću koja se nalazila na gradskom zidu, istočno od palače Paladinić, koju je Marin Hektorović p. Hektora, otac pjesnika Petra Hektorovića, kupio u Veneciji 9. 4. 1494. g., u kojoj je živio sa svojom majkom, a koju kasnije njegov sin Petar ostavlja siromašnim udavačama?

Joško Kovačić piše studiju, nakon analize arhivskih isprava, po naslovom „O kući tzv. Hektorović na gradskom zidu u Hvaru“, da je ser Nikola Užižić sin Petra Zaninova počeo graditi palaču s dozvolom 1463. g., i to baš ovu na gradskom zidu. Zato je ne bi smjeli više zvati palača „Hektorović“, već palača Užižić.²

Ja bih joj dao ime, zbog svojih proporcija, ZLATNA PALAČA.

Kuća iznad gradskih vrata „Porta Maestra“ nije nikada bila dovršena. Tako se govori (češće se čuje), a konzervator Davor Domančić tvrdio je da je bila gotova i da je gorjela.

Unutar ove kuće nalazi se još jedna kuća i to starijeg podrijetla - romanička ili ranogotička. Kuća na gradskom zidu je mlađa i stila cvjetne gotike, s elementima renesanse (ulaz i lavel). U ovoj kući danas nitko ne stanuje. Propada iz dana u dan. Profesor povijesti i umjetnosti i teoretičar arhitekture Mohorovičić, zajedno s grupom studenata Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, izradio je dvije varijante rekonstrukcije cijelog bloka u kojemu se nalazi i ova palača. Ovi projekti nalaze se u Muzeju hvarske baštine u Hvaru sa sjedištem u ljetnikovcu Hanibala Lucića. Palača će se rekonstruirati, ali kako? Što će se poštivati od unutrašnje kuće? Hoće li se rekonstruirati u romaničkom stilu kako je prvotno izgledala? Ali tko zna kako je izgledala?

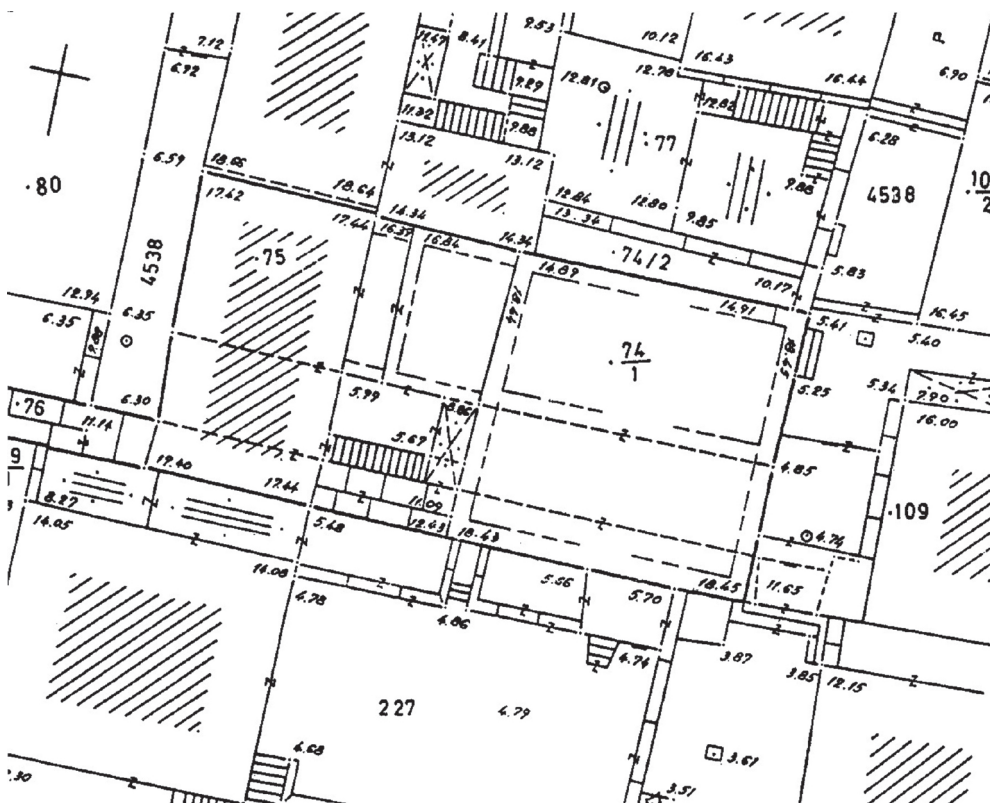
Za nju nitko nije napisao niti jednog slova! Nitko nju još nije detaljno izmjerio niti nacrtao! Pogotovo pokušao izvesti njenu rekonstrukciju na papiru!

U katastarskoj karti ucrtana je jedna zgrada pod broj 74/1, tako da je eliminirana ulica i gradski zid. Gradski zid i ulica eliminirani su i kod zgrade pod brojem 75. Nema debljine gradskog zida ni na dijelu glavnih gradskih vrata Porta Maestra. Čestica zgrade broj 75 je ucrtana krivo. Dio ulice između ovih dviju zgrada nije pokriven. Lijevo i desno od ove dvije zgrade debljina gradskog zida je uočljiva. Sjeverno od palače Užižić je uska parcela pod brojem čestice zgrade 74/2.³ Ta parcela je danas u posjedu vlasnika čestice zgrade broj 77 i 78. Zašto nije ucrtana ulica koja

¹ Joško Kovačić, O kući tzv. Hektorović na gradskom zidu u Hvaru, *Prilozima povijesti otoka Hvara* X/1997., 75-100.

² Isto. Tu upravo opisuje česticu zgrade broj 74/2 - kaniželu koja je bila zajedničko vlasništvo između sjevernog i južnog vlasnika. Najvjerojatnije je to prostor u koji se slijevala nečist iz obiju kuća sjevernog i južnog vlasnika, kao što je to bio javni prostor, a ujedno i zajednički između palače Paladinića i kuće Hektorovića na gradskom zidu, koji je prostor uzurpirao Paladinić, i radi toga se vodio dugogodišnji spor između njih.

³ Špale i odteretni luk sadašnjih vrata nisu „in situ“. Sazidana špala istočno od postojeće i odteretni luk iznad nje su „in situ“.

Situacija stvarnog stanja na terenu koju je izradio: "Geobiro" d.o.o. Split u siječnju 2001. god.za investitora Stefana Vlahovića, a ovjerila Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Split, Ispostava Hvar 28.02.2001.g. pod Klasa: 936-03/1-01/7, Ur.broj: 541-18-13/1-01-2.

prolazi ispod zgrada? Zašto nije ucrtan i gradski zid koji se nalazi ispod same zgrade uz ulicu u prizemlju? Hoće li se to ispraviti u katastarskoj karti broj 21 k.o. Hvar? Neće se ispraviti nikada, jer se zajedno sa zgradom prodao i prolaz ispod nje, odnosno ulica od jednog kraja zgrade broj 74/1 na istoku do drugog kraja zgrade broj 75 na zapadu. Prodan je i dio gradskog zida na kojima sjede zgrade. Kupio ju je jedan od suvlasnika, gospodin Stefano Vlahović.

Na istočnom kraju tog dijela ulice, pod svodom čestice zgrade broj 74/1, Grad, odnosno Mjesna zajednica, 1988. god. postavila je željeznu ogradu s vratima. Ključ drži uprava grada. Ta je željezna oграда postavljena iz razloga, što su objekti bili opasnost za građane i turiste, koji su voljeli razgledati ljepoticu. U zgradama je bilo smetlište, prostor zaraze i zgražanja za posjetitelje, te sramota za grad.

Bližio se kraj 2001. god., a još nisu počeli radovi na njenoj obnovi. U toku je bilo rješavanje lokacijske dozvole. Projekti idejnog arhitektonskog rješenja rekonstrukcije na koji su konzervatori dali odobrenje poslat je na očitovanje: Biskupskom ordinarijatu - Hvar, „Sunčanom Hvaru“ d.o.o. - Hvar, Nikši Budroviću, Restoran Leporini - Hvar, Ivanki Tudor, ud. Duje, Dolac b.b. - Hvar, Mariji Miličić,

ud. Ivana-Mališko - Hvar. Dakle, nije poslan časnim sestrama Kćeri Božje Ljubavi u Hvaru.

Situaciju stvarnog stanja na terenu je izradio: „Geobiro“ d.o.o. Split u siječnju 2001. g., za investitora Stefana Vlahovića, a ovjerila Državna geodetska uprava, Područni ured za katastar Split, Ispostava Hvar 28. 02. 2001. g. pod Klasa: 936-03/1-01/7, Ur. broj: 541-18-13/1-01-2.

Ova situacija prikazuje debljinu gradskog zida i ulicu koja prolazi ispod objekata. U kopiji katastarskog plana ni gradski zid, a niti ulica nisu nacrtani, već sve pokrivaju objekti: čestica zgrade broj: 74/1 palača Užižić i zapadni objekt kuća Vlahović s oznakom čestice zgrade broj: 75, koji zauzima prostor između kuća, a čak i stubište s kojim se ulazi u palaču pripada u stvari česticu zgrade broj 74/1. Je li to greška? Kako može biti ulazno stubište palače sa sularom pod oznakom čestice zgrade broj 75, koja je prije pripadala drugom vlasniku? S ovim stubištem, odnosno preko sulara, nikada se nije ulazilo u česticu zgrade broj 75. To bi značilo da je katastarska karta pogrešna. Nije samo u tome pogrešna: greška je u tome što nije prikazala da se pod objektom nalazi ulica i gradski zid, koji kontinuirano teče uokolo cijelog grada. Taj gradski zid u širini od 1,5 m ne može biti vlasništvo sadašnjeg vlasnika palače. Vlasnik palače samo koristi pravo naslona, a ulica pod objektom može biti samo gradska ulica, kojom se vjekovima prolazilo, a ne njegovo vlasništvo.

Današnji vlasnik palače i kuće zapadno: čest. zgr. broj 75, gospodin Stefano Vlahović, svojata ulicu. To je prikazano u idejnom arhitektonskom rješenju rekonstrukcije palače, koje je izradio „Marinaprojekt“ d.o.o. – Zadar, autor: Nikola Bašić, d.i.a. i Renata Čobrnič, d.i.a. Na to idejno rješenje Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu dalo je odobrenje pod broj: Klasa: 612-08/01-01/75, Ur.broj: 532-010-01-2 , dana 10.03.2001.g. Idejnim rješenjem prikazano je da se na mjestu sadašnje plitke niše u II. katu na istočnom zidu palače, čija je niša prikazana u jedinom presjeku idejnog arhitektonskog rješenja gdje je u kasnijoj fazi stanovanja bio izveden komin za kuhinju iznad svoda, do koje se dolazilo tada vanjskim stubištem podno velike trifore na južnom pročelju izvode vrata za izlaz na terasu na gradskom zidu, točno iznad gradskih vrata „Porta Maestra“. Budući da tu nikada nisu bila vrata, a terasu na gradskom zidu iznad gradskih vrata koristi kuća istočno, koja nosi oznaku čestice zgrade broj 109, nastao je spor. Također je prikazano idejnim arhitektonskim rješenjem, zapadno od palače „Užižić“ u uskom dijelu gdje se nalazi velik dimnjak nekadašnjeg komina, a gdje je prikazan lift, da se izvodi nadogradnja sjevernog i južnog zida tog dijela prostora i istodobno prostora njemu s istoka, koji je bio pokriven s krovom na jednu vodu u padu prema zapadu, a nad kojom se nadogradnjom postavlja ravan krov. Ta je nadogradnja neminovna, kako bi se u tom dijelu objekta dobila potrebna visina, koje prema postojećem stanju nema. U tlocrtu galerije i krova vidi se ravan krov nad prostorom s liftom i zadnjim krakom stubišta, a na sjevernom i južnom zidu prostora u kojemu je stubište, prikazane su strelice, a ne pokrov. Na južnom i na sjevernom pročelju ucrtana je nadogradnja tih zidova, odnosno krova. Gdje će se smjestiti

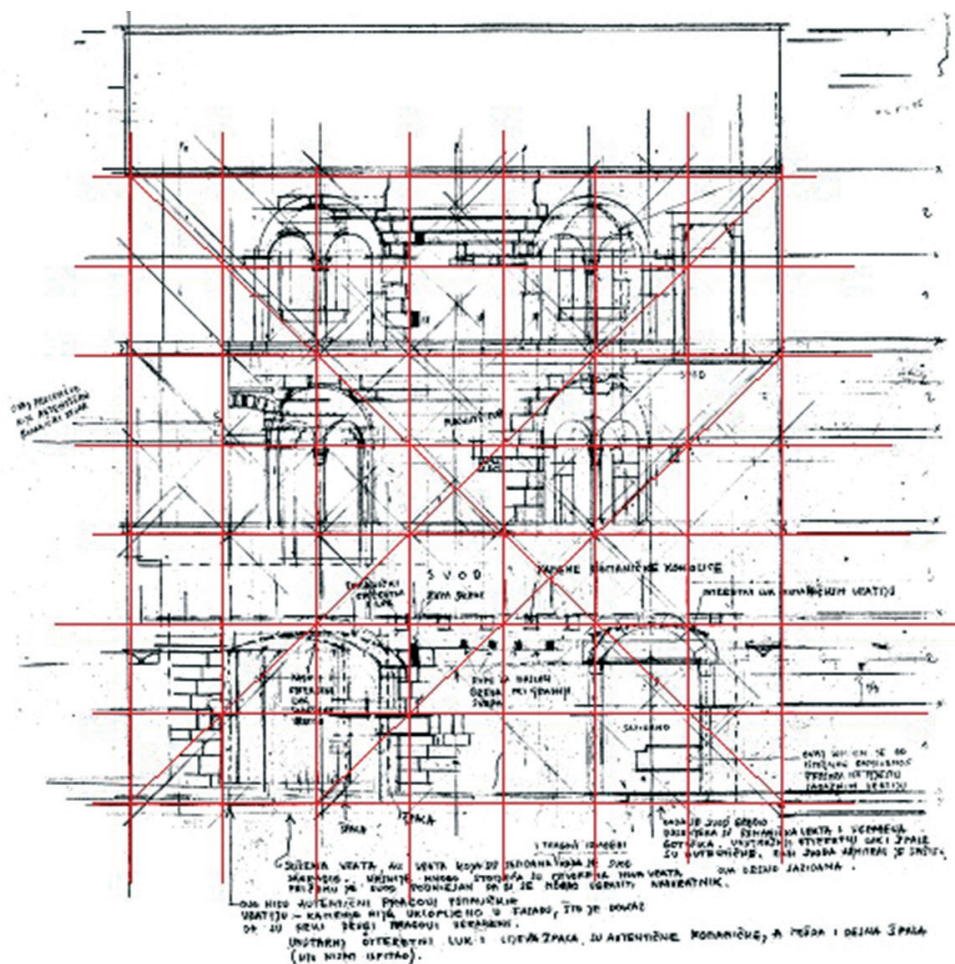
strojnica lifta? U idejnom arhitektonskom rješenju nedostaju ostali karakteristični presjeci. U prvom katu, na pročelju unutrašnje romaničke kuće, istočni ranogotički prozor, podno kojeg je razbijen, djelomice, profilirani vijenac, projektom su prikazana vrata, što govori, da će se srušiti ostali dio profiliranog vijenca i zida romaničke kuće. U drugom katu, na galeriju-belvedere dolazi se kroz vrata, koja se izvode na mjestu današnjeg gotičkog otvora, kojemu nedostaje gornji dio luka. To znači da se ruši taj gotički otvor, njegov parapet i profilirani romanički vijenac podno njega, kako bi se pristupilo galeriji-belvederu. U tlocrtu krov ima strehu 1,00m, a u presjeku je stavljena mjera istaka rogova 60cm. Zašto krovište sa strehom? U prostoru stubišta ruši se gustirna. Rade se podrumi pod cijelim objektom i ispod ulice od jednog do drugog kraja (vinoteka, sef, spremište i dr.). Kopat će se do 4 m dubine, i ispod razine temeljenja gradskog zida. Prijeti li opasnost objektima? Na zidovima palače ima već velikih pukotina, također i na svodovima! Temelji objekata su plitki! Neizbježno je novo slijeganje objekata, kod čega mogu nastupiti i rušenja, čak i cijelog objekta.

U iskopu ulice uz gradski zid, ispod čestice zgrade 75, pronađen je rimski mozaik i dijelovi zidova vile rustike. Mozaik prolazi ispod temelja gradskog zida, što znači da je gradski zid sjeo na mozaik. Mozaik pod temeljem zida je na većoj dubini od ovog sa strane temelja za oko 15 cm, što dokazuje da je gradski zid sa svojom težinom pritisnuo tlo pod sobom, odnosno da je utonuo. Mozaik su odnijeli konzervatori, a ostaci zidova porušili. Podrum se izgradio.

U proljeće 2010. izvode se radovi na krovu. Nadogradila se palača s tri korša i postavio vijenac (kameni oluk). Pročelje palače neće imati proporcije kakve su bile zamišljene od strane arhitekta koji ju je projektirao u XV. stoljeću.

Kuća unutar palače Užižić

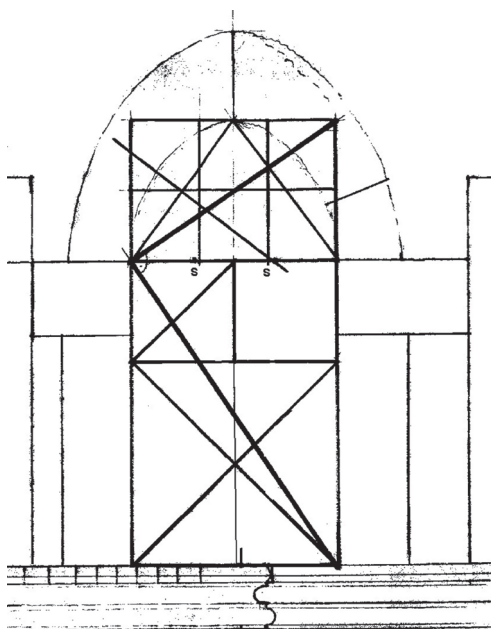
(čestica zgrade broj 74/1 k. o. Hvar, predio Groda)

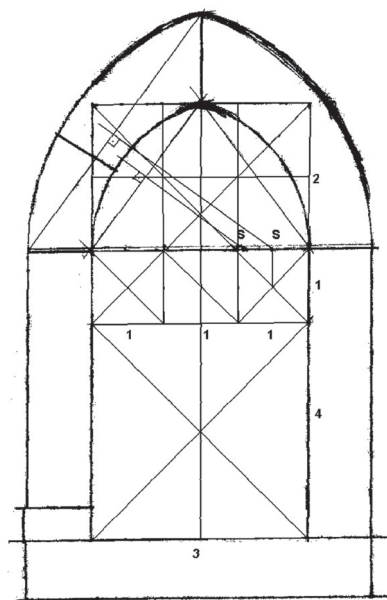
Južno pročelje unutrašnje romaničke kuće palače Užižić.

Mjerio i crtao u lipnju 1979. god. Ivo Štambuk, dipl. ing. arh.

Pročelje je rađeno u rasteru kvadrata. U omjeru je 7:7, što znači da je pročelje velik kvadrat. Prozori u katovima postavljeni su simetrično i jedan iznad drugog. Prema rekonstrukciji trebale su biti bifore, u I. katu nešto uže od onih u II. katu. U prizemlju su dvojna vrata. Istočna su izmahnuta desno za pol jedinice rastera, i kod gradnje svoda, koji pokriva ulicu pred zgradom, uklonjena su romanička vrata i ugrađena gotička (špale i odteretni luk vrata su „in situ“), a lijeva-zapadna su bila u osovini gornjih otvora, koja su kod gradnje svoda također bila uklonjena i proširena prema zapadu, odnosno pomaknuta prema zapadu i postavljeni gotički okviri. Etaže su obilježene vijencima, koji leže u visini parapeta prozora, tako da je visina od

Monofora i njene proporcije, koja se nalazi u I. katu na južnom pročelju palače Užižić.

Monofora u II. katu na sjevernom pročelju palače Hektorović.

nivoa ulice pred zgradom do prvog vijenca tri raster-jedinice, a visina od prvog do drugog vijenca, i od drugog vijenca do vijenca krova dvije raster-jedinice. Iako su otvori u katovima simetrično poredani, asimetrično postavljen otvor u prizemlju daje naslutiti da je investitor-vlasnik objekta želio da vrata poslovnog prostora budu bliže uglu zgrade, zbog promidžbe i boljeg poslovanja, što je projektant objekta prihvatio. Od osi do osi vrata u prizemlju su 3,5 modularne jedinice, a od osi jednog do osi drugog prozora u I., odnosno u II. katu tri modularne jedinice.

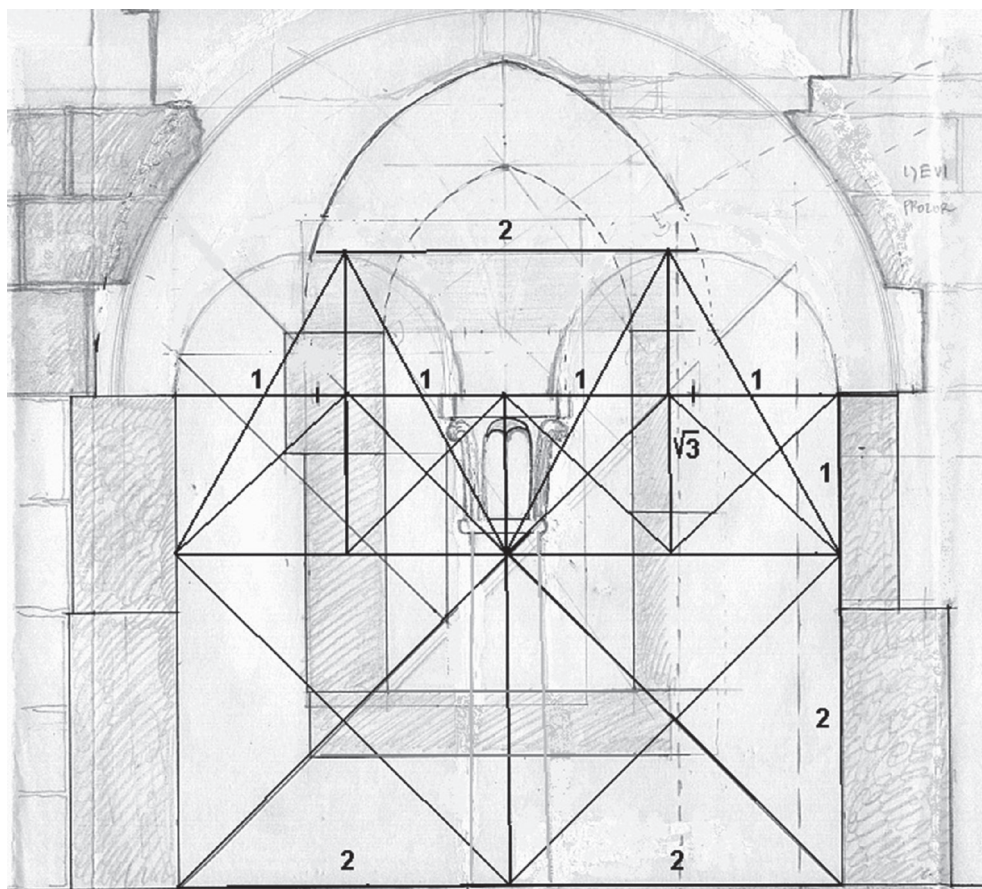
Širina otvora iznosi 58 cm, a visina 87 cm. Visina luka iznosi 40 cm.

Dvije su modularne veličine. Modularna veličina za donji dio otvora iznosi 29 cm, a modularna veličina za dio otvora u luku iznosi 20 cm.

Omjer donjeg dijela monofore je 2:3 - važna proporcija, od koje se rijetko odstupa. Ova je proporcija, izgleda, pravilo. Taj omjer imamo i u dijelu s lukom. Cijeli otvor monofore ima takvu proporciju, da se u njega upisuje trokut, i to na način da su katete trokuta dijagonale, od kojih je jedna za donji dio, a druga za gornji – lučni dio otvora monofore, a hipotenuza je visina otvora monofore.

Središte kružnice, koja opisuje luk monofore, nalazi se točno u 1/3 širine otvora. Ovaj otvor jedan je od najljepših. Radi toga bi se kod rekonstrukcije palače morao sačuvati. Monofora leži na vijencu, koji je upravo tu ispod nje oštećen. Trebalo bi ga se rekonstruirati.

Veličina otvora je: 55 cm u širinu i 74 cm u visinu do ležišta luka, a visina luka iznosi 27,5 cm. Jedna je modularna veličina. Modularna veličina za proporcioniranje

Rekonstrukcija bifore u II. katu.

otvora iznosi 13,75 cm. Kod ovog otvora (omjer 2:3) majstor slaže tri puta jednog iznad drugog, i dobije omjer 1:2, u cijeloj visini zajedno s lukom. U donjem dijelu omjer je 3:4, s dijagonalom veličine 5, a u dijelu s lukom omjer je 2:3. Središte kružnice koja opisuje unutrašnji otvor luka nalazi se u 1/3 širine otvora monofore, a središte kružnice vanjskog luka nalazi se u 1/6 širine otvora.

Ni u prvom, ni u drugom otvoru monofore nema trijangulacije s istostraničnim trokutom. Otvori su konstruirani na bazi kvadrata i proporcije 2:3, kao osnovne.

Proporcije monofore u I. katu na južnom pročelju unutrašnje kuće kazuju da je omjer 2:3 bio osnova za proporcioniranje, ne samo pročelja zgrada, već i otvora i drugih detalja u arhitekturi. Donji dio otvora, kao i gornji pod lukom, morali su biti u istom omjeru. Trokuti u luku monofore su u stvari egipatski trokuti, koji imaju stranice veličine 3, 4 i 5.

Ovih proporcija bio je i prvobitni otvor - romanička bifora na unutrašnjoj kući. Proporcije pročelja znamo. Iz tih proporcija i ostataka otvora možemo rekonstruirati otvor. Pritom moramo uzeti u obzir proporcije koje stvaraju njegov

karakter. Bez upotrebe proporcija ne možemo rekonstruirati prozor. Omjer je isti. U njega se upisuje egipatski trokut, stranica 3:4:5.

Ispod prozora je stari vijenac s ucrtanom profilacijom, a sa strane prozora dijelovi okvira prvobitnog otvora.

Proporcije monofore u II. katu na sjevernom pročelju kazuju, da je taj otvor stariji i pripada prvotnoj unutrašnjoj romaničkoj kući.

Budući da u III. katu nije izgrađen sjeverni zid, mogu sa sigurnošću reći da se u unutrašnjoj kući stanovalo dok se gradila dogradnja do gradskog zida. Dogradnja se gradila polako, a otpočeta je 1463. godine. Potom dolaze Turci (1571.), ubijaju, pale i pljačkaju. Tada je unutrašnja kuća izgorjela, a vanjska nije nikada bila dovršena. Kasnije unutrašnju kuću osposobljavaju za stanovanje i to najvjerojatnije novi vlasnici, koji nisu bili u mogućnosti dovršiti palaču.

Godine 2000. palaču je otkupio Stefano Vlahović, jedan od suvlasnika, koji ne živi u Hvaru. Sve derutno, od stropova do krova, srušeno je i odneseno. Konzervatori su izvršili arheološke sonde unutar objekata i u ulici. Žbuka s unutrašnje strane nosivih zidova nije odstranjena, kako bi se mogao detaljno snimiti objekt. Objekt je, dakle, bio snimljen površno.

Gornji je crtež postojećeg stanja otvora na II. katu, tako da su desno prikazani dijelovi otvora i zida s istočnog dijela otvora, zajedno s pravokutnim otvorom, a lijevo dijelovi otvora i zida sa zapadnog dijela otvora. Pri tom se pokušalo rekonstruirati gornji dio otvora monofore iz II. faze gradnje, i samu romaničku biforu iz I. faze gradnje, odnosno prvobitne zgrade. Pokušao sam rekonstruirati i središnji stup zajedno s glavicom, ali bez baze.

Proporcije bifore, kao što se iz crteža vidi, jesu 3:4, odnosno dva puta 2:3. Dijagonala iznosi dakle 5, jer se radi o egipatskom trokutu sa stranicama 3, 4 i 5. Ako su u donjem dijelu bifore dva velika kvadrata, čija je stranica jednaka 2, tada je visina od vrha tih kvadrata do vrha luka bifore jednaka $\sqrt{3}$.

Kanonička kuća u Poreču iz 1271. g., iz vremena romanike, ima iste prozore, bifore, kakve je imala i ova romanička kuća unutar palače Užižić u Hvaru.

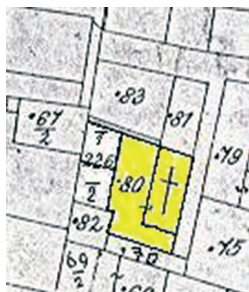
Palača se rekonstruira, ali, prema projektu rekonstrukcije, neće se rekonstruirati bifore u II. katu palače.

Kanonička kuća u Poreču (1271), monumentalni je spomenik stambene arhitekture romanike: zatvoreno prizemlje s malim prozorima služi za konobe i spremišta, a na prvom katu nižu se velike mramorne bifore soba za stanovanje.

Crkva sv. Kuzme i Damjana

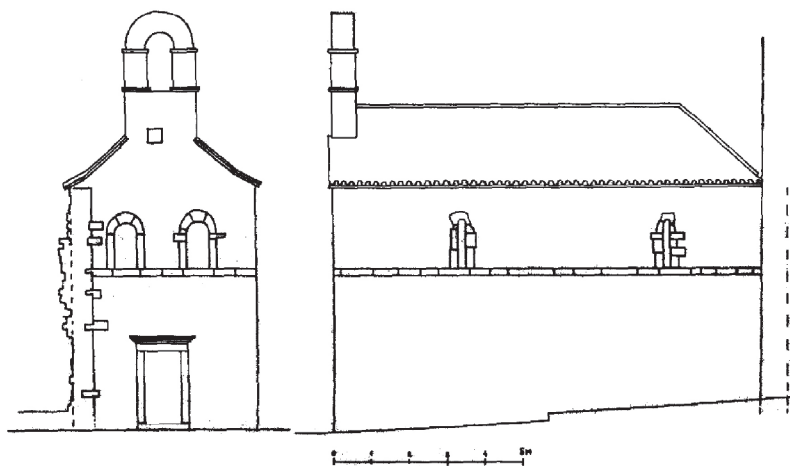
(čestica zgrade broj: 80 k. o. Hvar u predjelu Groda u Hvaru)

Kopija službene katastarske karte broj 21 k. o. Hvar.

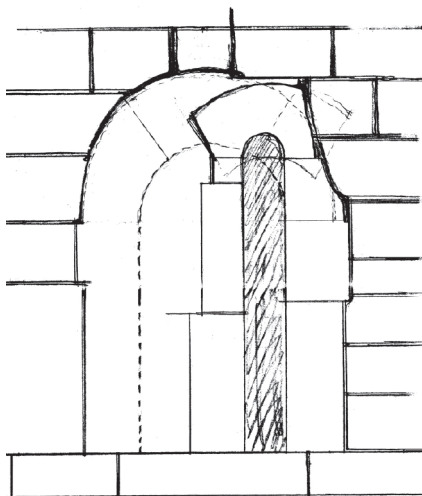
Austrijska karta grada Hvara iz 1841. god.

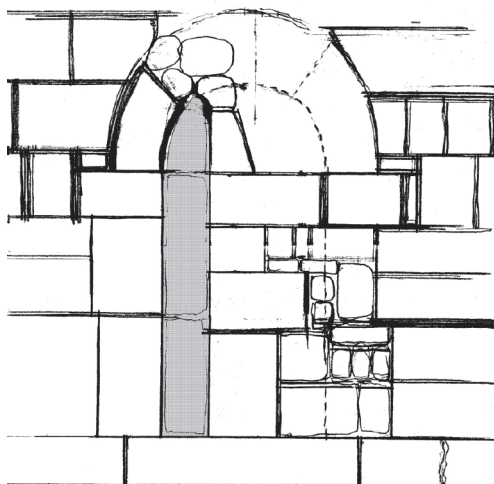
Južno i istočno pročelje crkve Sv. Kuzme i Damjana prije preuređenja 2000. god.
Crtao: Ivo Štambuk, d.i.a.

Crkva sv. Kuzme i Damjana nosi katastarsku oznaku čestice zgrade broj 80 i zauzima ne samo objekt crkve, već i ruševinu sa zapadne strane, te dvorište južno do gradskog zida, koje nosi oznaku čestice zgrade broj 70. Ruševini sa zapadne strane crkve zapadni zid dopire do iza ugla sat kule (čestice zgrade broj 82) i graniči na zapadu s česticama zemlje broj 226/1 i /2, a sa sjeverne strane ulicom ili kaniželom, koja je na karti bez oznake broja i pripadnosti. Istočno od crkve je ulica, a sjeverno objekti koji nose oznaku čestice zgrade broj 81 i 83 k. o. Hvar.

Na austrijskoj karti iz 1841. g. vidi se, da zapadno od crkve nema zgrade, ali postoji zid ruševne zgrade, koji je predstavljao granicu posjeda. Crkva je na ovoj karti ucrtana i preko zgrade sjeverno od nje, koja nosi katastarski broj 81. Siva oznaka na objektima predstavlja ruševnu zgradu, a zelena vrt. Crvena boja označava javne građevine.

Crtež lijevog prozora na istočnom pročelju crkve Sv. Kuzme i Damjana (prije rekonstrukcije). Gornji dio uskog otvora izrađen je od jednog komada tanke ploče $d=5$ cm.

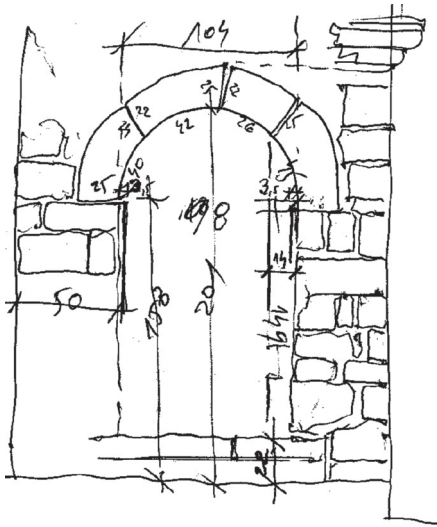
Crtež desnog prozora na istočnom pročelju crkve sv. Kuzme i Damjana. (prije rekonstrukcije) Gornji dio uskog otvora je zakrpljen s manjim neobrađenim kamenjem, a otvor ispunjen s tri kamena. Kipar Tomasović umetnuo je novi isklesani polukružni završetak otvora u ožujku 2002. god.

Katastarska karta nije reambulirana! Danas nije u stvarnosti ovakvo stanje. Na dijelu srušene romaničke kuće sa zapadne strane crkve izgrađen je zatvoreni bazen za potrebe hotela „Palace“. Od zida bazena do crkve ostalo je svega 1,5 m. Čestice zgrade broj 81 i 83 koje su pripadale ruševnim zgradama danas više ne postoje, a na njihovom mjestu je istočni novi dograđeni dio hotela „Palace“. Nedefinirana ulica-kanižela, bez oznake broja i pripadnosti, trijem je u prizemlju dograđenog dijela hotela. Budući da je romanička kuća bila srušena u vrijeme izrade katastarske karte grada Hvara od strane Austrije 1885. g., nije ucrtana zgrada kakva je ona u stvarnosti u tlocrtu bila, već je ucrtano samo dvorište uz crkvu.

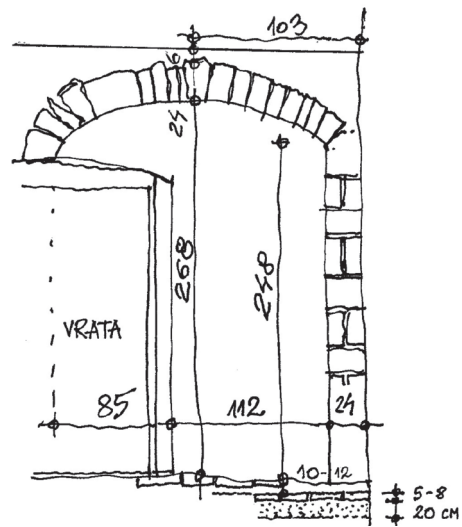
Crkva je izgrađena u romaničkoj obiteljskoj kući iz konca 13. st., dakle u kući koja je izgrađena prema planu za Novi grad, zajedno s ostalim kućama, gradskim zidom i tvrđavom nakon 1278. god. Kuća koja se nalazila zapadno od današnje crkve sv. Kuzme i Damjana prije je građena od kuće u kojoj se danas nalazi crkva, tako da je od te zgrade ostao samo istočni zid, koji je u stvari zapadni zid crkve.

Da li je crkva izgrađena u napuštenoj ruševnoj kući iza 1603. god., ako te godine „crkvu“ nalaze bez krova, za vrijeme posjeta papinskog poslanika Mihovila Priulija, i u ožujku 1611. u vizitaciji hvarski biskup Petar Cedulin (1581.-1634.) nalazi u crkvi „novi“ oltar, koji je zajedno s palom dao načiniti između 1613. i 1615.g. kanonik-primicerij don Alviž Ivanić, tadašnji upravitelj tog crkvenog nadarja, ili je crkva već postojala od prije?⁴ Možda je crkva opljačkana i zapaljena od strane

⁴ Joško Kovačić, Prijedlozi za mletački seicento u Hvaru, *Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara*, 163/XXXIII./1999., 114-124.

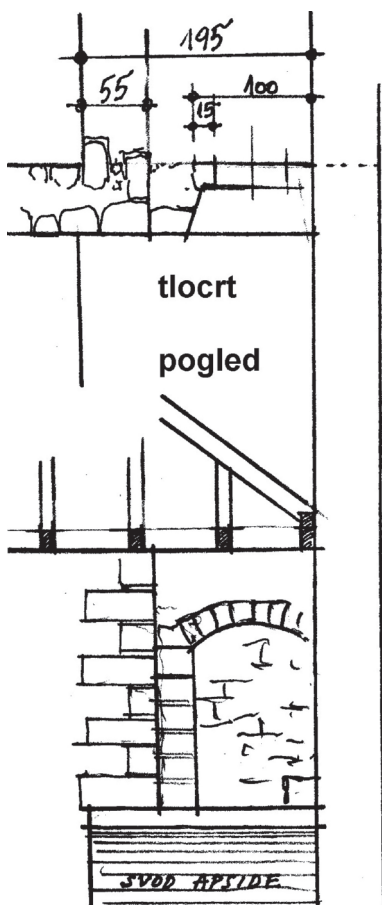
Crtež luka vrata romaničke kuće ugrađenog u istočni zid apsida, kako bi imali prostora u samoj apsidi za odlaganje stvari

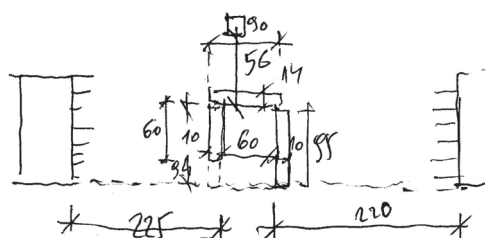
Crtež odteretnog luka romaničkih vrata i desna špala na unutrašnjoj strani južnog zida desno od ulaznih vrata crkve.

Turaka 1571. g., pa se tih godina obnavljala?! No, to treba još utvrditi.

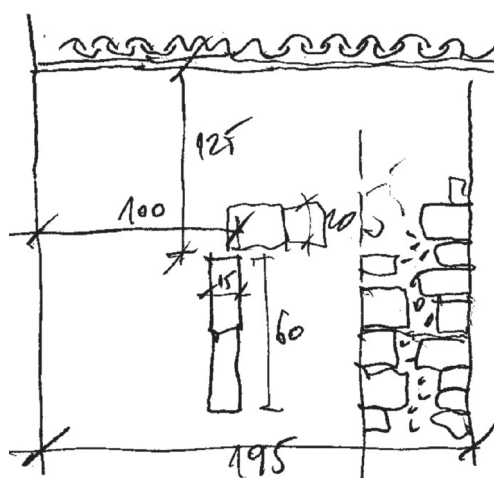
Za rekonstrukcije i uređenja crkve sva se žbuka otukla, pa su se otkrili elementi prvotne romaničke kuće. Izvršeno je jedno sondiranje u sjeveroistočnom dijelu crkve, u apsidi i ispred nje, u kojoj je pronađeno mnoštvo komada keramike, tegula i stakla. U sondi pred apsidom od arhitekture bio je otkriven kameni pločnik prvotne romaničke kuće ispod pločnika crkve na dubini od 10-12 cm, te zid s ostacima žbuke u smjeru istok-zapad podno stepenice apsida i podnica od nepravilnih kamenih ploča, na dubini 140 cm - vjerojatno ostatak kasnoantičke građevine. Prema pokazateljima, kao što su: 1) renesansni portal crkve, koji je pri postavljanju u osovini pročelja prouzročio vađenje kamenih okvira romaničkih vrata, koja su stajala u osovini zapadnog otvora u katu, a u špale novootvorenih vrata ugrađeni su dijelovi kamenih okvira romaničkih i gotičkih otvora s rubom na štap, 2) eliptički renesansno-barokni prozori ugrađeni na istočnoj i zapadnoj fasadi, 3) apsida sa svojim zidovima u koje su ugrađeni dijelovi kamenih okvira izvađenih romaničkih vrata, te ožbukanim profiliranim lukom i menzolama, a njezinom izgradnjom zatvoren ulaz romaničke kuće s istočne strane, 4) kameni renesansni pločnik u crkvi, ispod čega je autentičan pod romaničke kuće, 5) nedavni arheološki nalazi u prosincu 2001. god., 6) opožareni kameni zidovi romaničke kuće, te neopožareno kamenje: zidova apsida, dograđenih zidova uz romaničke otvore i špala portala, 7) preslica koja je zidana opožarenim kamenjem, najvjerojatnije od zida zapadne ruševine, 8) romanički otvori koji su suženi na istočnoj fasadi, 9) sazidani romanički otvor na zapadnoj fasadi u sjevernom kraju na katu, 10) romanička vrata koja su izvađena na istočnoj fasadi i ugrađeni njezin luk u istočni zid apsida, 11) željezne rešetke na

Crtež unutrašnjeg dijela zapadnog zida iznad apside na kojem se vide špale i odteretni luk zapadnog prozora u katu na podestu stubišta. Lijevo od sljubnice špale prozora vidi se ugao zapadne kuće koja je građena prije ove u kojoj je crkva. Gore je tlocrt s prikazom gdje se nalazio prozor.

Crtež sazidane ponare koja se nalazi u istočnom zidu na katu između prozora po sredini. Nedostaje joj dio lijevog donjeg praga. Na 56 cm od nje gore nalazi se konzola za nošenje stropnih greda.

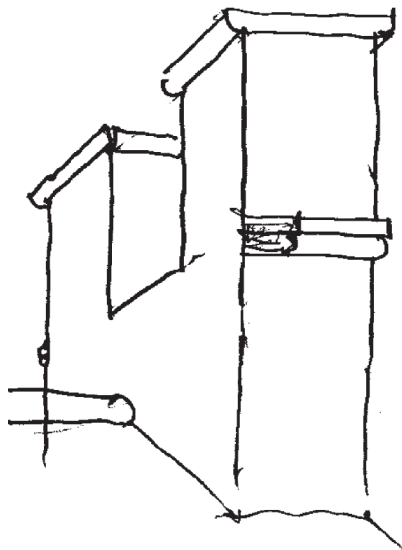

Crtež sjevernog katnog dijela zapadne fasade s elementima romaničkog prozora i zida romaničke kuće koja se nalazila sa zapadne strane crkve. Prozor je osvjetljavao stubište romaničke kuće i bio je iste veličine kao postojeći na južnom pročelju sadašnje crkve.

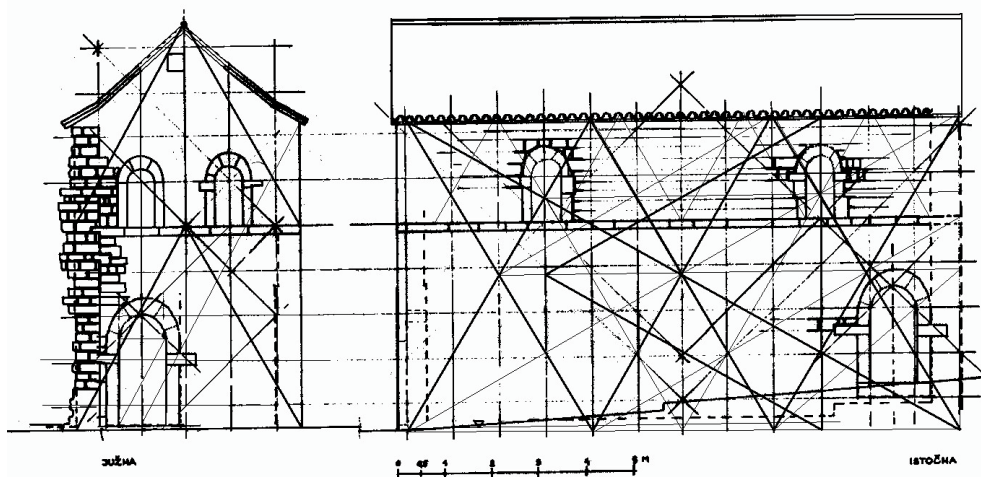
južnim prozorima, 12) renesansni strop i 13) renesansno-barokni portal dvorišta sa zidom ne karakteriziraju ranije razdoblje od prije 1579. godine.

Gornji dio uskog otvora je zakrpljen s manjim neobrađenim kamenjem, a otvor ispunjen s tri kamena. Kipar Tomasović umetnuo je novi isklesani polukružni završetak otvora u ožujku 2002. godine.

Prozori na istočnom pročelju romaničke kuće su devastirani gradnjom crkve, dok oni na južnom pročelju nisu. Prozori su suženi radi sigurnosti jer je s istoka ulica. Prozorima na južnom pročelju ugrađena je željezna rešetka i postavljeno lijepo ostakljenje, koje je izrađeno okruglim staklima spojenim olovom, kao vitraj. Prozori na romaničkoj kući su jednakih veličina. Vrata možemo rekonstruirati prema

Crtež preslice crkve u trenutku rekonstrukcije sa srušenim gornjim polukružnim dijelom koji je sazidan bio u opeci pred kraj 19 st. Do tada vrh preslice imao je trokutasti zabat, što je dokumentirano ranim fotografijama Hvara, koje se nalaze u Centru za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara. Otučena je žbuka na preslici, pa su se otkrili kameni vijenci i struktura zida. Vijenci nisu romanički. Kamenje na zvoniku je opožareno i raspada se, što dokazuje da je preslica građena od kamenja kuće zapadno od crkve, koja je gorjela te srušena do temelja.

Južno i istočno rekonstruirano pročelje romaničke kuće i njene proporcije

luku koji je ugrađen u istočni zid apside, koji je pripadao romaničkim vratima i prema odteretnom luku sa špalom, koji se očituju unutra na južnom zidu crkve, a čiji elementi pokazuju gdje su bila vrata konobe romaničke kuće građene pred kraj 13. st.

U niši u apsidi ugrađeno je samo kamenje luka koje pripada romaničkim vratima. Širina luka je 104 cm, kamenje luka široko je 22-25 cm, a debelo 20 cm. Ostali kameni elementi vrata ugrađeni su na uglove apside. Dubina niše u apsidi iste je veličine koliko je debeo dograđeni zid apside, pa se vidi unutrašnje lice vanjskog zida crkve. Vidi se desna sljubnica – špala ulaznih vrata romaničke kuće, 14 cm od desnog ruba niše i proteže se kroz cijelu visinu niše u apsidi.

Kod rušenja kamenog zida koji je zazidao nišu, a koji je bio manje debljine nego što je duboka niša, unutar nje se nalazio šut, među kojim se pronašlo mnogo komada keramike, kosti, školjke kamenice i puž kadunjok, tri komada ulomka istog kapitela ili neke druge skulpture, ulomak kamenog pločnika, ulomak kolonete i ulomak kamene konzole s dvije rupe. Zašto se niša sazidala i kada se to dogodilo? Nalazi u šutu vjerojatno potječu s dijela zemljišta srušene kuće zapadno od crkve, koja je starijeg datuma od ove u kojoj je danas crkva. Niša u apsidi se neće zatvarati, a kameni romanički luk bit će neožbukani.

Ovi pokazatelji crkvu datiraju iza 1571. god. Crkva je renesansna iz XVI. st. i beneficij je patricija Ozora Kačića.⁵ Tom beneficiju pripale su dvije kuće: ova u kojoj je danas crkva i srušena kuća zapadno od nje, zato čestica zgrade broj 80 zauzima upravo taj cijeli prostor. Ispred kuća bila je ulica, ali kada se izgradio zid s ulazom između crkve i gradskog zida u pravcu istočnog zida crkve, ulica pripadne crkvi. To se dogodilo krajem 16. ili početkom 17. st.

Proporcije pročelja izrađene su u rasteru kvadrata. U rasteru su postavljeni otvori, vijenac i podnica. Otvori su razmješteni u skladu s funkcijom, ali ipak prema strogom pravilu koje proizlazi iz rastera kvadrata.

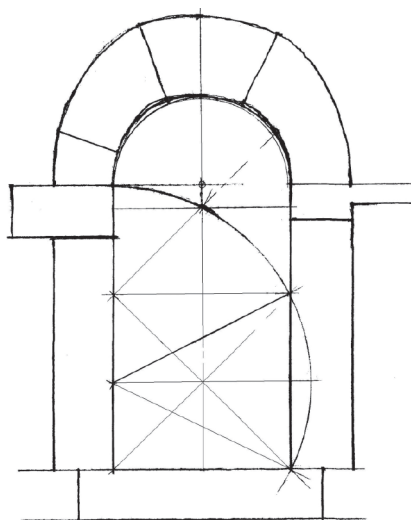
Južno pročelje u omjeru je 1:2, ako ne uzimamo debljinu zida zapadne kuće, ali debljinu tog zida trebamo uzeti, jer je ona sastavni dio pročelja. Tada su proporcije pročelja 1:√3. U pročelje se upisuju dva istostranična trokuta. Vijenac-markapjan postavljen je u polovini visine. Otvori u katu postavljeni su simetrično u odnosu na os pročelja, a ulazna vrata konobe postavljena su u osovini lijevog otvora u katu.

Istočno pročelje je u omjeru √3:1. Otvori u katu postavljeni su simetrično u odnosu na os pročelja, u osi su rastera kvadrata, odnosno na ¼ udaljenosti od krajeva objekta. Os ulaznih vrata postavljena je na 1/8 udaljenosti od desnog-sjevernog ugla kuće. Proporcije donjeg dijela polovine kuće do vijenca – markapjana su 6:4,5, odnosno 12:9, a to bi bilo 4:3, kod čega dijagonala iznosi 5. Dakle, ovdje je egipatski trokut. Gornji dio polovine kuće, iznad vijenca-markapjana do vijenca krova, u omjeru je 6:2,25, što bi značilo da se sastoji od dva dijela, koja imaju omjer 4:3, a koje dijeli os prozora.

⁵ Nikša Petrić, Crkve od 5. do 13. stoljeća na području grada Hvara, *Prijatelj zbornik I (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 32)*, Split, 1992., 181-192.

Lijevi prozor na južnom pročelju.

Crtež desnog prozora s južnog pročelja i njegove proporcije

Prozori sjede na vijencu-markapjanu. Visina prozora do ležišta luka iznosi jednu raster jedinicu. Vrata konobe nisu na istoj visini s ulaznim vratima kuće. Ulazna vrata su na višoj razini iz sljedećih razloga: 1) ulica s istočne strane je u padu, 2) podest ulaza u kuću je po pravilu uvijek na višem nivou od poda konobe i 3) krak stubišta se može izvesti kraći za pristup katu kuće. Visina vrata od praga do ležišta luka iznosi dvije raster jedinice, kod čega se prag nalazi za $\frac{1}{2}$ raster jedinice iznad poda konobe. Vrata konobe su u pravilu u razini poda konobe i u ovom slučaju visina vrata od praga do tjemena luka iznosi 2,5 modularnih jedinica, što znači da je do ležišta luka nešto manje od dvije modularne jedinice. Svi su prozori iste veličine.

Širina prozora iznosi 58,6 cm, a visina do ležišta luka 95 cm (veličina modularne jedinice). Luk je točno polukružan s polumjerom veličine 29,3 cm. Na crtežu otvora prikazana je proporcija i njena konstrukcija. Ako je širina otvora jednako 1, tada je od parapeta prozora do ležišta luka jednako $\sqrt{3}$, a to znači da je prozor izrađen u proporcijama zlatnog reza.

Visina prozora $h = 29,3 + \sqrt{(58,62 + 29,32)} = 95 \text{ cm} = \text{veličina modularne jedinice.}$

Zašto su prozoru ovakve proporcije, neuobičajene za romaniku? Nema u prozoru traga istostraničnom trokutu. Zato ga imamo u vratima. Ako je širina vrata = 1 tada je visina do ležišta luka $=\sqrt{3}$.

Na mjestu izvršene sonde pred apsidom u crkvi, izveden je grob od betona, u koji je bio položen lijes s posmrtnim ostacima pokojnog gospodina Vlahovića. Nad grobom postavljen je ranije izvađen pločnik prema postojećem stanju. Do ljeta 2002. god. na crkvi su izvedeni sljedeći radovi: krov s novim gredama, preko kojih

Crkva sv. Kuzme i Damjana

je postavljena daščana oplata, hidroizolacija, te letve i kupe kanalice, otučene su fuge i oprana istočna i južna fasada te fugirane sljubnice, ožbukana zapadna fasada, ožbukana unutrašnjost, uređeni ovalni prozori (dodani dijelovi koji nedostaju), postavljena električna instalacija, uređena i sazidana preslica, obojene protiv rđe željezne rešetke na prozorima, te rekonstruiran kasetirani strop i dijelovi drvenog oltara, koji još nisu postavljeni, budući još prethode radovi na crkvi i u njezinom dvorištu. Radovi se nastavljaju nakon ljeta. Investitor radova je Ministarstvo kulture iz Zagreba i Biskupski ordinarijat iz Hvara, koji je vlasnik crkve. Radove izvodi „Viza projekt“ iz Splita na temelju projekta kojeg je izradio Dalibor Bartulović, dipl. ing. građ., odgovorni projektant Grading Projekta iz Splita. Nadzor nad izvođenjem radova vrši za Ministarstvo kulture Konzervatorski odjel iz Splita, a za Biskupski ordinarijat u Hvaru Ivo Štambuk, dipl. ing. arh. iz Hvara.

Do crkve se ne može prići, zbog dugotrajnih radova na obližnjoj palači Užižić.

THE UŽIŽIĆ PALACE AND THE CHURCH OF SS. COSMAS AND DAMIAN

Summary

In this text the author analyses the proportions of the Užižić Palace, the houses inside the palace and the nearby Church of Ss. Cosmas and Damian.

The Užižić Palace stands above the main town gates of Porta Maestra. The palace was never finished, and it was never covered by a roof. People lived within the interior of the building up to 1950. Previously, the building was called the Leporini Palace, then the Hektorović Palace, because of the family crests carved on its windows, but Joško Kovačić proved that it was Nikola Užižić who started building the palace in 1463, so that the proper name for it was the Užižić Palace.

This author recommends that it should be called 'Golden Palace' because of its proportions. In spring 2010, the palace was extended upwards by three lines of stones and a cornice (stone gutter). The facade of the palace no longer has the proportions as envisaged by the architect who designed it in the 14th century. Inside the building is another house which is older.

The Church of Ss. Cosmas and Damian in Hvar is situated inside a Romanesque house built around the end of the 13th century. So a family house was reconstructed as a church, and this happened around the end of the 16th or the beginning of the 17th century. The house in which the church was built was the benefice of the patrician Ozor Kačić. The church is being restored at present time, and previously unknown details have been discovered about how the house had looked when it was a residence. The facades of the Romanesque residential house were square. Probing under the floor in the northeastern aisle of the church and in the apse at a depth of 10-12 cm revealed a stone slab from the Romanesque house, while at a depth of 1.4 m there was a floor of uneven paving stones, most probably from late antiquity, and part of a wall with traces of plastering in an east-west orientation, at the foot of the step of the apse. Many antique relics were also found.